

Allemannsrettens omstridte natur

<https://doi.org/10.7557/ottar.7636>

Dette Ottar-heftet handler om naturbruk i lys av sedvaner, tradisjoner og nye trender som utfordrer allemannsretten, et prinsipp lovfestet i friluftsloven fra 1957. Loven gir alle tilgang til norsk utmark. Blant dagens utfordringer er at det i dag er langt flere brukere enn den gang loven ble vedtatt, og at ny teknologi og nye ferdselsmåter utgjør et press på natur og lokalsamfunn. Derfor er naturbruk til tider preget av friksjoner og motsetninger. Artikkelen er skrevet innen et prosjekt som er kalt «Allemannsrettens omstridte natur», finansiert av Norges forskningsråd.

I henhold til norsk lov er utmark et fellesgode som begrenser grunneiernes råderett. Vi har alle samme tilgangsrett til utmark. Prinsippet er forskjellig fra det som gjelder for allmenninger hvor rettigheter er knyttet til at man bor eller driver næring i et avgrenset område. I dag er prinsippet og retten utfordret av økt trafikk – flere som utøver friluftsliv og flere turister. Økningen skyldes blant annet befolkningsvekst, økt mobilitet og at flere dyrker turlivet, men også nye praksiser, som for eksempel sykling – også el-sykling, nye ski-, luft- og vannaktiviteter, og noen steder også motorisert ferdsel. Aktivitetene betyr slitasje på naturen, påvirkning av lokalsamfunnene som besøkes og forringet trivsel både for lokalbefolkning og besøkende når for mange oppholder seg på samme sted samtidig. Begreper som masseturisme og overturisme fanger opp disse tendensene. I dette heftet av Ottar eksemplifiseres og diskuteres noen av utfordringene ved dagens praktisering av friluftsloven og allemannsretten; hvordan vi innenfor denne rammen interagerer med naturen, hvordan vi utnytter den, hvordan vi dominerer den, hvordan naturbruk gir grunnlag for kontroverser, og hvordan politikken styrer bruken av utmarka på måter som kan være til skade for både mennesker og annet liv.

Fra gammelt av sikret allemannsretten at ferdafolk kunne ta seg fram og overleve på sine reiser, fortrinnsvis til fots eller til hest, og at folk som selv ikke eide grunn kunne høste av naturen der de bodde. Prinsippet ble tatt inn i lovverket av Magnus Lagabøte allerede på 1200-tallet. De som bodde nær utmarksområder hadde de fleste steder slike rettigheter basert på gamle sedvaner. Derfor gagnar allemannsretten først og fremst reisende og byfolk. Det var også byfolk, embetsmenn og forretningsfolk, menn fra Oslos overklasse, som i 1868 etablerte Den norske turistforening og begynte å tilrettelegge stier og hytter i den sørnorske fjellheimen og i Nordmarka. Enkelte steder har lokalbefolkningen tid om annen anklaget friluftslivsfolket for å beslaglegge

utmark som de anser som bygdens beite- og høstingsområder. Det finnes også undersøkelser som viser at man i beitenæringene føler seg tilsidesatt av forvaltningsmyndighetene av hensyn til friluftslivet.

Med rettigheter følger ofte plikter. Så også når det gjelder allemannsretten. Vi har blant annet plikt til å ta hensyn til andre, fare varsomt fram, og å respektere regler for telting. Kommunene kan vedta begrensninger i rettighetene, gjennom å regulere, for eksempel sette opp sperrer eller avkreve en avgift. Kommunene og andre kan også tilrettelegge for friluftsliv. Staten har lenge vært en pådriver for dette, først og fremst av folkehelsehensyn. Men det er ofte et tveegget sverd; man tilrettelegger for å løse et problem, men skaper nye, og som regel øker trafikken.

Dette Ottar-heftet rommer seks artikler. I den første spør Brynhild Granås om vi som bor i nord egentlig bryr oss om naturen, men viser også hvordan kontakt mellom dyr og mennesker er en del av folks hverdagsliv. I den neste artikkelen drøfter Kirsti Pedersen Gurholt hva friluftslovens begrep «allmenhetens høstingsrett» (§ 5) har betydning og betyr for opplevelsen av natur og friluftsliv. I artikkelen deretter analyserer Arvid Viken og Jan Åge Riseth hvordan dagens press på reindrifta reflekterer statlig landannektering over flere hundre år, og hvordan allemannsretten i dag har tilsvarende karakter.

I de tre siste artiklene omtales en konflikt i Kjellerskogen i Nordreisa kommune – mellom saueiere og hundekjørere. Kommunen har flere ganger blitt anmodet om å regulere området, men har avslått det hver gang. Sauebøndene stevnet derfor kommunen og hundeklubben for retten. Saka endte i Høyesterett som i 2022 fastslo at kommunen ikke kan unnså seg å regulere dersom noen krever det. I sin artikkel anvender Gaute Svensson et antropologisk blikk på denne konflikten, og viser hvordan den endte i en

akselererende prosess. I den neste artikkelen sammenlikner Arvid Viken forvaltningen i Kjellerskogen med forvaltningen av laksefisket i Reisaelva. I den siste artikkelen viser Bjørn Egil

Flø hvordan konflikten kan knyttes til de siste tiårs jordbrukspolitik.

Arvid Viken
hefteredaktør

Moderne reindrift: foring og industrielle utfordringer. Foto: Ole Magnus Rapp